

Kan svensk ekonomi få engelska sjukan?

I en examinationsfråga i Oxford för tio år sedan ombads studenterna diskutera om en ekonomi samtidigt kan ha noll-tillväxt, snabb inflation, kraftig arbetslöshet och underskott i betalningsbalansen. Det accepterade svaret blev att detta endast var möjligt i ett underutvecklat land. I denna mening är Storbritanniens ekonomi idag underutvecklad.

De engelska efterkrigsproblemen — för omvärlden främst markerade genom de ständigt återkommande valutakriserna — har dramatiskt förvärrats och förstärkts under det senaste decenniet. Tillväxttakten har sjunkit drastiskt jämfört med föregående decennium, samtidigt som både arbetslöshet och inflation under sjuttioalet drabbat den engelska ekonomin kraftigare och mera dramatiskt än flertalet andra industriländer i väst. Reallönen efter skatt har för flertalet grupper av industriarbetare ökat endast obetydligt under de senaste tio åren, vilket utlöst militanta avtalskrav och konflikter på arbetsmarknaden, samtidigt som den stagnerande exporten i allt mindre utsträckning räcker för att betala omvärldens räkningar.

I en mycket uppmärksammas artikelserie i Sunday Times har två Oxfordekonomer, Robert Bacon och Walter Eltis, sökt analysera de grundläggande — och enligt deras mening strukturellt betingade — orsakerna till denna "engelska sjuka". Deras förklaringsmodell är slående enkel och har speciellt intresse för svensk ekonomi och svensk debatt. De inriktar sin analys främst på den under perioden snabba och forcerade överflyttningen av arbetskraft från industrijobb till offentliga serviceyrken som enligt deras mening skett till priset av en katastrofal kapacitetsbrist inom industrin.

Deras resonemang kan enklast återges om man börjar med att dela upp blandekonomin i sina två huvuddelar. Den ena delen utgör marknadsekonomin — industri, transport, handel m m — dvs den produktion som finansieras genom produkternas försäljning på olika inhemska eller internationella marknader. Vi kan förkortat här kalla den "säljsektorn". Den skattefinansierade produktionen av offentliga tjänster som fördelas på annat sätt än via marknadspriser — alltifrån försvar och utbildning till socialvård och vägbygge — utgör den andra delen som vi här kan kalla helt enkelt "skatte-sektorn".

I alla blandekonomier pågår en successiv relativ omstrukturering av efterfråga och av sysselsättning från säljsektor till skattesektor. En sådan utvecklingstrend kan också sägas ingå i den gängse definitionen av "välfärdsstat". För att omställningen ska kunna ske utan alltför stora påfrestningar måste emellertid vissa självklara villkor vara uppfyllda. Bl a måste säljsektorn hela tiden vara stor nog att möjliggöra en tillfredsställande utveckling av privatkonsumtion, investering och export. Finns det inte tillräckligt av rätt sorts säljvaror måste anspråken skäras ned och förvänt-

ningarna svikas åtminstone inom ettdera av dessa områden. Försöken att hålla tillbaka privatkonsumtionen mer än vad löntagare och andra konsumenter anser acceptabelt kan medföra inflationsskapande lönekrav och desorganisation på arbetsmarknaden. Ger man vika inför dagens inhemska konsumentkrav måste man i samma mån istället ytterligare förvärra situationen för morgondagens konsumenter genom att låta nedskärningen träffa säljsektorns investeringar och/eller söka tillsvidare skjuta över problemet på konsumenterna i omvärlden genom att acceptera en försämrad export- och betalningsbalansutveckling.

Bacon och Eltis gör nu gällande att omflyttningen till offentliga servicejobb i Storbritannien under främst det senaste decenniet skett i alltför forcerat tempo och därför medfört alla de ovannämnda omställningsproblemen. Både den forcerade överflyttningen av arbetskraft och de aktualiserade omställningsproblemen sammanhänger i sin tur, menar de, med att långsiktigt sjunkande nettovinstmarginaler inte skapat incitament och finansieringsutrymme för en tillräckligt kraftig kapacitetsexpansion inom säljsektorn.

Den stora och åtminstone delvis framgångsrika satsningen på teknisk utveckling och modernisering under främst sextioalet har enligt deras mening närmast förvärrat situationen genom att produktivitetshöjningen inte i tillräcklig grad åtföljts av kapacitetshöjande investeringar inom industri och övrig säljsektor. Resultatet har blivit en växande strukturell arbetslöshet, som man sökt bota genom en accelererad ökning av sysselsättningen inom skattesektorn, vilket parat med en låglönesatsning på serviceyrkena lett till kraftigt stegrade skatteuttag. Skatterna har urholkat utrymmet för löntagarnas privata standardförbättringar och tillsammans med prisregleringarna pressat företagets vinstmarginaler. Löntagarna har protesterat genom strejker och lönekrav som drivit upp kostnadsinflationen. Företagen har "protesterat" genom att inte kunna och inte vilja investera tillräckligt. Man har enligt författarna på detta sätt hamnat i en katastrofal spiral där bristen på säljvaror och industriell kapacitet successivt förvärras och tar sig alltmera drastiska uttryck i termer om inflation, arbetslöshet och valuta-problem. Genom bl a försöken att reglera priser, löner och vinster har dessutom de anpassningsmekanismer satts ur spel som annars kunde förväntas underlätta omställningen i en marknadsekonomi.

Förklaringen är enkel — kanske alltför enkel. Det är lätt att hitta angreppspunkter eller att peka på alternativa förklaringsansatser som här försummas. Man kan med skäl tycka att författarna bl a genom sitt val av statistiska jämförelser i onödan uppdramatiserat utvecklingen i Storbritannien av offentlig sysselsättningsandel och procentuellt skatteuttag, vars nuvarande nivåer i verkligheten inte skiljer sig markant från Västeuropa i övrigt. Genom att koncentrera sig på analysen av aggregerade data, främst de totala industriinvesteringarna, har man också medvetet utelämnat de olika kvalitativa problem — sociala motsättningar på arbetsplatserna, rekryteringsproblem ifråga om företagsledare, ett bristfälligt intresse hos engelska finansärer för att placera pengar i inhemsk industri, en viss inflexibilitet ifråga om internationell marknadsföring m m — som annars brukar tillhöra standardargumenten i diskussionen om den engelska sjukan. Författarna lyckas inte heller övertygande bevisa att bristen på säljvaror enbart beror på för litet kapacitet och inte på att tillgänglig kapacitet utnyttjas ineffektivt. Det kan också vara svårt att veta vad som skall tolkas som orsak respektive verkan i deras tankemodell. Är det t ex den stagnerande

exportutvecklingen som initierat utvecklingen mot sjunkande vinster och investeringar inom industrin och därmed på sikt nödvändiggjort successiva friställningar? Eller är det tvärtom så att exportsektorn primärt blivit "utkonkurrerad" genom den snabbt expanderande efterfrågan från skatte-sektorn? Vad de engelska ekonomerna demonstrerar på ett i mitt tycke verkningsfullt sätt är det välkända men centrala faktum att svårigheterna att förena fördelningspolitiska ambitioner med stora obeskickade företagsvinster gör det problematiskt att i en decentraliserad ekonomi få företagen att vilja och kunna investera tillräckligt.

För en svensk läsare är den engelska artikelserien intressant inte minst därför att den kan sägas erbjuda en upp- och nedvänd spegelbild av den svenska sysselsättningsdebatten under senare tid. Det som Oxfordekonomerna uppfattar som den grundläggande sjukdomsorsaken — den accelererade sysselsättningsöverflyttningen till offentliga serviceyrken som paras med brist på säljvaror — har i den svenska politiska debatten ofta utpekats som det enda tillgängliga botemedlet mot det hotande överskottet på säljvaror! Motsättningen är säkert inte bara skenbar och beroende på skilda tidsperspektiv utan bottnar också i en olikartad uppfattning om i vilken utsträckning en kontinuerlig kapacitetsutbyggnad inom industrin är nödvändig för att kunna förverkliga en fortsatt reell standardförbättring även då offentlig service utgör en allt viktigare standardkomponent.

Om Oxfordekonomerna har rätt i sin huvudtes måste den svenska följdfrågan bli: Varför har det inte hänt här? Tillväxten i offentlig sektor har varit exceptionellt snabb i Sverige, betydligt snabbare än i Storbritannien. Vi hade också under senare delen av sextiotalet sjunkande vinstmarginaler inom industrin, ehuru utvecklingen på sjuttioalet blev den motsatta.

Beror det på att vår ekonomi och främst vår industri är annorlunda — konkurrenskraftigare exportsektor, snabbare produktivitetsökning och innovationstakt, homogenare arbetskraft och social miljö och stabilare och "snällare" löntagarorganisationer? Sammanhänger det med den politik vi fört, som ur många synpunkter måste betraktas som synnerligen industrivänlig, och på den snabba expansionen av långsiktiga kapitalkrediter? Eller är det mer tillfälliga orsaker — t ex för svensk export relativt gynnsamma konjunkturer som hittills skapat tillväxtutrymme både för det ökade utbudet av offentliga tjänster och för utjämningssträvandena.

Hur man svarar bestämmer också hur man bedömer risken för att även svensk ekonomi skall drabbas av den engelska sjukan, som då visar sig vara en allmän välfärdsstatlig sjuka. Hur stor är risken för att önskemålen om nya skattefinansierade reformer och en fortsatt standardutjämning — sinesmellan svåra nog att förena som den svenska skattedebatten visar — i en kärvare ekonomisk situation kommer på kollisionskurs med kravet på tillräckliga industriinvesteringar och en fortsatt expansion inom säljsektorn? Den frågan hoppas Ekonomisk Debatt få tillfälle att återkomma till.